

Az Országos Levéltár kincstári osztályának értékes gyűjteményei között van az „Urbaria et Conscriptioes” című, melyben a XV. századtól kezdve a XVIII-ig terjedőleg érdekesnél érdekesebb úrbéri és más egyéb összeírások, leltárak, feljegyzések stb. vannak felhalmozva. A több mint kétszáz csomóból álló gyűjtemény átnézésekor jutottam azoknak az adatoknak a birtokába, melyeket az alábbiakban közlök.

I.

Hogy a Szepességen már a korai időkben milyen magas fokon állott a kultúra különösen a könyveket illetően, arra nézve nincsen fontosabb bizonyíték, mint a gyulafehérvári Batthyányi-könyvtár, melynek a Varju Elemér által kiadott ismertetéséből bárki meggyőződést szerezhet arról, hogy ennek a könyvtárnak legritkább, legbecsesebb, legértékesebb és legszebb kézíratos darabjai főleg a Szepességről kerültek ide. Ezek a könyvek, hála az ősök körültekintésének, megmaradtak és féltő gonddal őriztetnek ma is; azonban ki tudja hol vannak, hova lettek azok a könyvek és könyvtárak, amelyeknek nyomát vagy éppen jegyzékét a fentnevezett gyűjteményben sikerült megtalálnom? Lehet, hogy megvannak és lappanganak valahol ma is, de az is lehet, hogy elvesztek örökre. Erre egyébként határozott választ csak akkor lehetne adni, ha valaki a felvidéki könyvesházakat pontosan átkutatná és megállapítaná a ma meglévő régi könyvek kataszterét.

A megnevezett összeírások gyűjteményében kor szerint először a szepesi prépostság könyvtáráról találunk feljegyzést, de sajnos — csak sommásan. 1584 december 10—14-ike közt leltározták a szepesi prépostság kuriáját, amikor az ugynevezett Szepesházban különböző be-kötött könyvet találtak. Hogy szám szerint mennyit, azt az összeírás, sajnos, meg nem mondja. Ugyanekkor két ládácskát találtak telve missilis levelekkel, egy szekrényben pedig kiváltságleveleket.²

¹ Megjelent: KSzM 1912. 69—78.

² Inventarium omnium rerum et victualium tam extra, quam intra curiam praepositurae Scepusiensis a decima usque decimamquartam diem decembris anni LXXXIII inventarum. In testudine *Szenes haasz* vocata, in qua propriam mansionem dominus reverendissimus habebat *libri varii compacti*.

Privilegia in armario No. 2.

Ladulae duae missilibus refertae. — U. et C. fasc. 98. No. 29. és 147.

1638-ban összeírták a Szepesvárában talált javakat. Ez az összeírás magyar nyelven készült. Ebben azt olvassuk, hogy a vár kápolnájában a következő könyvek voltak:

Egy deák Biblia

Missale No. 2.

Egy vörös bársonyos breviarium.¹

1640. december 16-án Rákóczy Pál árváinak javára leltározták a lechnici kolostor javait. Ezen leltár szerint a templomban, a sekrestyén van „egy vas aitó, innét mennek feöl egi kerekdet grádiczon egy bótoczkába, kiben diversorum authorum antiquorum patrum in maiori folio vagion könyw No. 79, in quarto autem 75”. Sajnos ez a leltár sem részletezi, hogy kik voltak ezen 154 kötetnek a szerzői vagy hogy mi volt a könyvek címe.² A leltározások és összeírások fénykora Magyarországon az 1670- és 80-as években volt. Ebből az időből már számos, többé-kevésbé részletes jegyzékeink vannak arra, hogy a Szepességen milyen könyvek voltak leginkább használatban.

1670-ben Lomniczai Horváth-Kissevich Kristóf késmárki harmincados és Szlavkay Márton szepesi kanonok összeírják a késmárki vár leltárát. Itt a tárházban találnak egy szekrényt tele könyvekkel. Sajnos a könyvszekrény tartalma részletezve nincsen. Ugyanitt találnak két tokot (theca), melyek szintén könyvekkel és oklevéltöredékekkel voltak telve. Egy könyvet azonban mégis megneveztek a leltározók és ez a: „Liber de aetatibus mundi vetustis”. Érdekes azonban az a feljegyzés, amely az itt talált levéltárról szól.³

1673. augusztus 7-én Kolosváry István és Belevári Dániel felveszik Savnikon Thököly Zsigmond* javainak leltárát. Itt a következő könyveket találták:

Liber Calepinus antiquus aliquot lingvarum — No. 1.

Liber Cosmographiae No. 1.

¹ U. et C. fasc. 97. No. 8.

² U. et C. fasc. 37. No. 23.

³ ... Veniens in atrium ante duplicem fornacem vulgo *Tarbaz* vocatum, ibi haec infrascripta reperi:

Tecam sive scrinium variis et quidem *multis libris* plenam No. 1.

Item alias duas tecas minores similiter libris et quibusdam fragmentis literarum plenas No. 2.

Et licet praeter suprascriptas res praenarratas duplex fornix in se aliud continebat, tamen maioris securitatis gratia de habitatione seu cubiculo egregii Ambrosii Ketzzer literas in tectis allmariis et super parietes affixas existentes cum aliis omnibus literalium instrumentorum fragmentis in eundem fornacem praescriptum nimirum a comitatibus Scepusiensi, Liptoviensi, Arvensi, oppido Rima Szombatiensi a principissa, regno Transsylvaniae eiusdem principe Appaffy, item ab illustrissimis dominis archiepiscopo, palatino, iudice curiae, cancellario et aliis magnatibus et nobilibus in diversis et quidem variis negotiis ad eundem olim dominum Stephanum Teokeoli et Ambrosium Ketzzer exaratas pariter et alia fragmenta literalia et instrumenta, regesta (factum, bonorum Blozova Arva, Lipto, Fridman, Lendak, Kesmark, Laski, Kotoy, Komiaty et Szilagyitangentia) et diversi generis signaturas fasciculo, cistis, capsula, et sacco uno inclusas in praedicti fornacis posterioris almarium seu tecam panno rubro ab intra obductam transtuli.

U. et C. fasc. 78. No. 49.

Postilla Hungarica No. 1.
 Rationes diversorum annorum bonorum Csetnekiensium No. —
 Liber precationum deauratus No. 1.
 Item libellus germanicus No. 1.
 Item holocaustum quotidianum No. 1.
 Calendaria No. 2.
 Liber de bello Gristani No. 1.
 Item: Liber Transsylvanicarum rerum No. 1.
 Bibliotheca seu cynosura peregrinantium No. 1.
 Rationes provisorum super perceptione et erogatione; partes No. 5.
 Liber *Hungaricus* albus No. 1.
 Chronologica Germanica No. 1.
 Item: Liber orationum Hungaricarum No. 1.
 Liber Joannis Fernelii No. 1.

Mindezekeken felül az urnő szobájában négy könyv, melyek megnevezve nincsenek. Egy ládában missilis levelek és udvarbirák régi számadásai.¹

Ugyanezen évben és hónapban (augusztus 17.) leltározzák Márkusfalvi Máriássy* Imre márkusfalvi kastélyának javait. Itt találnak két könyvet és ezenfelül egy könyvekkel telt ládát.²

Ugyancsak augusztusban (29-én) Keczer Menyhért* nejének, Máriássy Erzsébetnek atyja néhai Máriássy János löcsei házában talált javakat, melyek közt négy könyv és egy ládácska tele könyvekkel van.³

1674-ben Savnikon újra leltároznak, amikor egy missilis levelekkel és könyvekkel telt láda kerül elő, egy másik ládában pedig különféle missilisek és a fali szekrényből előkerült könyvek vannak.⁴

1677-ben Korponay Miklós és Vitális János késmárki harmincados összeírja elhunyt Tököly Zsigmondnak Késmárk várában talált javait. Az összeírásban a könyvek részint sommásan, részint részletesen vannak felvéve. Találtak itt egy földalmáriumot, melyben könyvek valának. Továbbá egy másik szekrényben hat darab kis könyvet találtak. Ezenfelül a következő könyveket:

Libellus aurora aeternitatis vocatus No. 1.
 Libellus parvus controversiarum Ungaricus No. 1.
 Item liber Ungaricus No. 1.
 Liber magnus rerum gestarum civilium No. 1.
 Liber Coresii No. 1.

¹ U. et C. 79/3.

² E. et C. 24/13.

³ U. et C. 153/23.

⁴ Találtak: „Cistam literis missilibus variis et libris refectam. No. 1. — Cistam aliam in quam repositae sunt diversae literae missiles et libri de risco exceptpti No. 1. — U. et C. 79/3.

Decreda (igy!) Synonidi No. 1.

Liber originis Turcarum No. 1.

A könyveken kívül okleveleket is találtak. Így egy E. betűvel jelölt láda telve volt oklevelekkel, ezenfelül még egy láda oklevél volt a várban. Volt valami szekrényben vagy ládában oklevél és különféle nagyobb és kisebb könyv.¹

1678. október 21-én a szepesi kamara a késmárki várban ismét lel² tároztat, amikor egy szekrényben 170 darab különféle könyvet találtak.

1689. február 19-én Pottornyai Boldizsárnak a Szepesváralján lévő kőházát leltározzák, ahol egy ládácskában missilis leveleket és a pozsonyi törvénycikkeket találták meg „in cruda materia”.³

Ezekkel az adatokkal óhajtottunk a Szepesség könyvészetének történetéhez hozzájárulni.

II.

Ugyanazon összeírások, amelyek a könyveket számbaveszik, a különböző várakban feltalált képeket is jegyzékbe foglalják.

A képekről csak a XVII. századi összeírások tartalmazzak feljegyzéseket. Ha ezeket a jegyzékeket és lajstromokat végig forgatjuk, úgy azt találjuk, hogy ebben az időben az arckép a túlnyomó, a portraifestészet foglalja el az előkelő helyet és csak másodsorban, ritkábban fordulnak elő tájképek, vadászjelenetek, városok, vidékek képei stb.

Az összeírások megkülönböztetnek „vászonra írott”, továbbá fa- vagy réztáblára vagy papirosra festett képeket. Azonban természetesen nem mindegyik összeírásban van meg ez a megkülönböztetés.

A latin nyelvű összeírások a képek megjelölésére hol az „effigies”, hol meg az „imago” szót használják.

Az összeírások egy része úgy mint a könyvekkel, a képekkel is csak úgy sommásan végez, mondván, hogy kép pedig van ennyi meg ennyi. Azonban vannak olyan feljegyzések is, amelyek tüzetesen megmondják, hogy kép van ennyi meg ennyi és ezek X, Y és Z arcképei vagy pedig tájak, vidékek, városok stb. képei.

A már ismert gyűjtemény első összeírása, mely a Szepességen lévő képeket említi, 1638-ból való, amely Szepesváranak magyar nyelvű leltárát tartalmazza. Ebben az van mondva, hogy a szepesi várban a „felső tárház vel (vagyis) János kyrali palotáiá”-ban a következő képek találtak, úgymint:

Fából csinált oroszlán képek araniasok No. 16.

Thurzó Stanislo képe uásznonra írott.

¹ U. et C. 88/60.

² U. et C. 78/49.

³ U. et C. 34/4.

Homonnay Bálint képe uásonra irott.

Thurzó Christoph képe No. 2.

Ugyancsak a várban a kápolnában:

Rámás vászonképek No. 14.

Faragott kép No. 12.

Fa táblára irott kép No. 6.

Rész (rész) táblán egy kép.

Papiros kép 10.

Feiér keökép 2.

Agnus Dei No. 6.

Egy kép Annuntiationis Mariae.¹

1670-ben a Késmárk várában összeirt javak közt volt többek közt egy koboz és egy más nagy zeneszerszám, továbbá Thökölinek (valószínűleg Thököli Zsigmondnak) négy képe.²

1673-ban Savnikon egy kobozon felül a muzeum melletti kisebb palotában volt a királynak (akkor I. Lipót) két képe. Megjegyzendő, hogy Savnik is Thököli Zsigmondé volt. A király arcképein felül a nagyobb palotában és egyéb helyiségekben volt több kép, de ezek részletezve nincsenek, az úrnő szobájában az elemek négy képe. A negyedik előbástyában Thököliné arcképe. Voltak ezeken kívül királyok képei, számszerint négy, ősök képei, egy ládában egy régi vörös damaszk zászló, rajta a boldogságos Szűz és a király képe. A várkápolna melletti uj palotában volt hét világi kép, a palota melletti szobában is hét világi kép, az atrium melletti szobában a király, a királyné és császárné, továbbá más személyek arcképei számszerint nyolc.³

1674-ben Savnik várának ujra való leltározásánál a nagypalotában

¹ U. et C. 97/8.

² „Praeterea ibidem complectuntur imagines (uti dicitur) domini Theoleki (sic!) No. 4.

Cythara vulgo *Koboz* concha margaritarum eruata No. 1.

Instrumentum *musicale* antiquum magnum No. 1. — U. et C. 78/49.

³ „In propugnaculo primo a dextris prout intratur castellum:

Koboz — No. 1.

Oculare — No. 1.

Insigne domine Theököly in pariete No. 1.

In palatio minori penes museum. — Effigies suae maiestatis No. 2.

In cubiculo ipsius magnifici. — Koboz parvum — No. 1.

In *maiori palatio*. Imagines aliquot antiquae parvae.

In *arcula penes cubiculum dominae*. Effigies aliquae.

In *cubiculo servitricum puellarum*. Effigies mundanae No. 5.

In *cubiculo dominae magnificae*: Effigies elementorum No. 4.

In *propugnaculo quarto*. Effigies dominae Theökeölianae No. 1.

E regione cubicularum a dextris, cubiculum a sinistris per palatium. Imagines gentilium regum No. 4.

In *cubiculo secundo*: Effigies gentilium No. 2.

Cista una. In eadem vexillum antiquum ex damasko rubro cum insigniis B. Virginis Mariae et suae maiestatis No. 1.

In *palatio novo penes capellam*: Effigies saeculares in pariete No. 7.

In *cubiculo penes palatium*: Effigies saeculares in pariete No. 7.

In *cubiculo penes atrium* sub propugnaculo: Effigies suae maiestatis et augustissimae imperatricis aliarum quoque personarum No. 8.

Thököli Zsigmondnak és Montessirnek arcképein kívül volt 18 város képe, továbbá bárók és nemesek cimere 12.¹

Egy másik, ugyanekkor csak néhány nappal később készült leltár szerint (az előbbi 1674 szeptember 13—17-én, ez utóbbi szeptember 20-án készült), melyet Herant György savniki, Becskay Mihály késmárki „bonorum fiscalium provisores”, továbbá Vitalis György ófalusi harmincados készítettek, Savnikon az új vendéghalotában volt öt arckép, hogy kiké, az nincs megmondva. A várnak egyéb helyiségeiben volt még összesen 44 kép, amelyek közül csak kettőről tudjuk, hogy török vadászjelenetet ábrázolt.²

1675-ben június 12-én Savnikot újra leltározzák, amikor az egyik szobában a leltár szerint „in summitate parietum effigies monarcharum gentilitium descriptae” vannak.³

1677-ben a Gallik Jakab által a szepesi várban átadott javak közt van: A hatodik szobában „Ein bildt No. 1”. A nyolcadik szobában „Gemahlene bilder No. 3”. A felső provians házban: „Desz alten Thurzo bildnus No. 1”⁴

1677-ben a késmárki várban Thököli Zsigmond elhunytakor készült leltározás szerint volt a felső átriumban husz kisebb-nagyobb kép. A lépcső melletti szobában találtak 38 kisebb-nagyobb egyházi és szent képet. Ugyanitt függött az elhunyt Thököli Zsigmond arcképe. Egy másik egyablakos szobában volt az elhunyt leányának két arcképe, ezen felül egy világi tárgyú kép, továbbá az elhunyt várurnak rézlapra vésett cimere.

A torony alatti egyablakos szobában volt egy világi kép, a hosszú kétaablakos szobában pedig városok képe volt 7 darab és négy világi kép. A piac felé néző nagy szobában volt 5 városok képe és négy különféle világi tárgyú kép. Ugyancsak 5 városi és egy világi kép volt a má-

¹ „Ex palatio magno effigiem ipsius domini Tököli et Montessir No. 2. Descriptiones sive picturas civitatum variarum in tabulis No. 18. Insignia varia baronum et nobilium in tabulis No. 12”.
U. et C. 79/3.

² „In palatio conuivali novo: Effigies personarum No. 5.

In altera parte palatii: Imagines ad parietem affixae variae No. 7.

Sub propugnaculo novo in stuba e regione illius palatii effigies variae in parietibus No. 6.

In atrio sub palatio: Imagines depictae antiquae in tabulis No. 4.

Effigies antiquae in tabulis No. 2.

In palatio ubi solebant prandere supra januas et fenestras imagines No. 16.

In palatio ubi dominus Teökeli residebat: Imagines maiores No. 2.

Supra ianuas simplices imagines No. 5.

In atrio ante palatium: *Venatio Turcica* depicta in tabulis No. 2”. — U. et C. 79/3.

³ Savnikon egyik szobában „in summitate parietum effigies monarcharum gentilitium descriptae”. — U. et C. 48/62.

⁴ U. et C. 152/21.

sodik, szintén piac felé néző szobában. Ugyanitt volt gróf Monteschin arcképe.¹

1678-ban a szepesi vár provisorátusában a következő képek találtak: A „palotá”-ban a király és Thurzó arcképei, két darab, továbbá a boldogságos Szűz Mária és az Üdvözítő képe. A felső gabnás házban egy Thurzó-kép volt és ezenfelül még egy kép.²

Ugyanezen évben a szepesi kamara összeírta a késmárki vár javait. Ekkor találnak 55 képet. Ezek közül 39 a különböző szobákban elhelyezett világi tárgyú kép volt. Tizenegy kép lovakat ábrázolt, három kép városok tájképe volt, egy kép a császárt és királyt. I. Lipótot ábrázolta, végül egy kép idősb Thököli István arcképe volt.³

1681-ben meghalt Luzinszky Joachim váradi püspök és szepesi prépost. Halála után Szepesváralján maradt javait leltározták. Találtak a házában 52 darab képet, tételt („varias theses”), címereket és más ehhez hasonló, a ház ékesítésére szolgáló dolgokat, ezenfelül még Szent László király képét és a Lubomirszky család cimerét.⁴

1686-ban Késmárkon a várban csak négy régi világi képet találtak.⁵

1689-ben Berzeviczy András váradhegyfoki prépost és szepesi olvasó kanonok, továbbá Görgey Boldizsár szepesi alispán, mint Széchenyi György esztergomi érsek mandataribus leltározzák a savniki apátság javait. A leltár szerint az apátságnak öt képe volt mindössze, ugyanígy a lengyel királyé, II. Mátyás király feleségéé Annáé, Báthory Gáboré, Zrinyi-é, hogy melyik Zrinyi volt ez, azt nem tudni, ugy szintén

¹ „In atrio superiori penes gradus: Imagines maiores et minores mundanae No. 20.
In cubiculo ad gradus: . . . . imagines maiores et minores Sanctorum et mundanae No. 38.
Imago seu effigies defuncti domini Sigismundi Theökeöly No. 1.
In alio cubiculo unius fenestrae: Imagines eiusdem domini defunct filiae No. 2.
Imago mundana No. 1.
Insigne eiusdem domini cuprea sculptum No. 1.
Atrium vacuum dividens cubicula cum imagine una mundana No. 1.
In cubiculo infra turrim unius fenestra: Imagines mundanae simplices No. 1.
In cubiculo oblongo duarum fenestrarum: Imagines seu descriptiones urbium No. 7.
In cubiculo oblongo duarum fenestrarum: Imagines mundanae No. 4.
In cubiculo magno versus forum: Descriptiones urbium No. 5.
Imagines diversae mundanae No. 4.
In secundo cubiculo etiam versus forum: Imagines urbium No. 5.
Imago mundana No. 1.
Effigies comitis domini Monteschin No. 1.

U. et C. 88/50.

² „Pallatium in quo habentur imaginis No. 5.
Imagines ipsius maiestatem et Thurzonem designantes No. 2.
Penes hypocaustum habetur fornix in qua B. Marie Virginis et Crucifixi imagines No. 2.
In tractu podii: Imago No. 1.
In domo annonaria superiori: Imago Thurzoniana No. 1”. — U. et C. 153/25.

³ „Imagines in quibus equi depicti No. 11.
Imagines variae in cubiculis mundanae No. 39.
Descriptiones urbium No. 3.

Effigies sacratissimae caes, regiaeque maiestatis No. 1.
Effigies quondam senioris Stephani Thököli No. 1. — U. et C. 78/49.

⁴ U. et C. 152/24.

⁵ U. et C. 79/23.

az ötödikről, egy ócska Thököli-képről sem tudni, hogy melyik Thököli arcképe volt.¹

1689-ben a szepesi prépostság inventáriumában tizenegy kép van, ugmint a császár és császárné, az üdvözítő, két kardinális képe és hat egyszerű kép.²

1695-ben Savnikon összesen öt kép van a szobákban.³

Ime ezek a száraz időrendi egymásutánban felsorolt adatok őriztettek meg számunkra a régi inventáriumokban. Sajnos, ezek a leltárak annyira már nem részleteznek, hogy a képek festőjét, a művészt megneveznék vagy a kép elkészültének idejét elárulnák. Nem árulnak el a képek provenienciájáról majdnem semmit. Érdekes volna sokszor pl. a kép leltárilag megbecsült értékét is tudni (amint az pl. a könyveknél megtörténik), vagy egyéb adatokat megtudni, azonban hiába, erről a feljegyzések mélyen hallgatnak; de így is hálásaknak kell lennünk a leltározó elődök iránt, mert hiszen az a kevés, amit kapunk, mindig jobb, mint a semmi.

¹ U. et C. 90/84.

² „In cubiculo ubi residebat dominus prepositus:
Imagines imperatorii et imperatricis No. 2.
Simplices imagines No. 6.

In palatio: Effigies Christi Domini No. 1.

Imagines duorum cardinalium No. 2”. — U. et C. 50/19.

³ U. et C. 79/3.